

četiri: malikitska, hanefitska, šafiitska i hanbalitska. Kad iskrse neki spor, muslimani se obraćaju *muftiji*, koji daje savet ili donosi odluku na osnovu predaje i ranijih slučajeva. Zapisana tek u IX veku, u formi zbirki, suna je osnov tradicije koju prihvataju suniti, ali ne i šiiti. Suniti smatraju da je Muhamedovo učenje definitivno završeno za njegova života i da mu se nema šta dodati, već ga treba iskreno slediti i tumačiti. Pripadnici islama na Balkanu pripadaju tom pravcu. Šiizam je drugi glavni pravac, nastao u VII veku. Šiiti su razvili kult četvrtog halife, Alija, Muhamedovog zeta, koga oni smatraju njegovim jedinim pravim naslednikom. Šiiti veruju u dvanaest imama od kojih je poslednji, Mahdi, živeo i nestao u IX veku, a ponovo će se javiti uoči strašnog suda. Šiiti imaju najviše sledbenika u Iranu, Iraku, Libanu, Siriji, Jemenu i Južnoj Aziji. Danas u svetu živi oko milijardu i trista miliona muslimana. Gledano pojedinačno, po zemljama, najviše ih živi u Indoneziji (oko 180 miliona), a zatim u Pakistanu (140), Indiji (124) i Bangladešu (111).

➤ religija

M. Vukomanović

ispitanik [informant]. Jedan od osnovnih (mada tradicionalno osporavanih) izvora informacija u istraživanjima društva i kulture. Intervju obavljen sa *i.*, uz posmatranje sa učestvovanjem i analizom artefakata, osnovni je element kvalitativnog istraživanja. Rad sa *i.* često ima prednost nad upitnikom, anketom i drugim tehnikama terenskog rada. Različite disciplinarnе tradicije u sociologiji, antropologiji i, potkraj XX veka, u studijama kulture, u velikoj su se meri oslanjale na etnografski metod, kvalitativna i terenska istraživanja, u kojima je *i.* bio osnovni izvor naučnih obaveštenja.

Još od najranijih terenskih istraživanja u društvenim naukama i humanističkim disciplinama, *i.* igra značajnu ulogu u dolaženju do osnovnih informacija o proučavanoj stvarnosti, pa tako *i.* zauzimaju središnje mesto u metodološkoj imaginaciji terenski orijentisanih istraživanja. Istorijski pojam *i.* potiče još iz perioda retkih i zadugo neponovljenih istraživanja dalekih, primitivnih ili na drugi način kulturno drugačijih zajednica, plemena i sl. Stoga, rana metodološka imaginacija ne pridaje značaj *i.* kao aktivnom i kreativnom učesniku istraživačkog procesa, već ga tretira kao pasivan izvor informacija, medijum kroz koji proučavana zajednica govori istraživaču o sebi.

Iako je u ranom XX veku bilo pokušaja da se o društvu i kulturi, na osnovu terenskog istraživanja, piše imajući na umu »ličnu jednačinu informanta«, oni su zadugo ostali »drugi«, lišeni »glasa« kojim bi autorizovali

ili osporili rezultate istraživanja. Savremena situacija je bitno drugačija. Globalizacija pismenosti, elektronskih medija, izdavaštva i obrazovanja, postavila je *i.* u položaj učesnika u naučnom dijalogu, i u značajnoj meri dovela u sumnju ekskluzivni autoritet istraživača u izboru *i.* Ove promene su, uz metodološki dragocene pokušaje izvođenja ponovljenih studija, snažno obesmislele pojam »ključnog informanta« kao tradicionalne etnografske zablude o »tipičnom predstavniku« proučavane zajednice, čijim će intervjuisanjem, posmatranjem i drugim analizama istraživač otkriti relevantne informacije o temi istraživanja.

I. danas čitaju rezultate terenskih istraživanja čijem su izvođenju poslužili, mogu da ih komentarišu, da o njima i sami pišu i javno ih kritikuju. *I.* na prelazu milenijuma više nije pasivni medijum nego aktivni koautor istraživanja. Jasno je da ovakva promena pojma *i.* značajno delegitimise tradicionalna očekivanja od terenskog istraživanja – objektivnost, nepristrasnost i pouzdanost – te dovodi u pitanje čitav tok razvoja istraživanja društva i kulture u zapadnoj civilizaciji. U radikalnim tumačenjima u okviru nekih struja antropološkog postmodernizma, upravo je razobličavanje tradicionalnog pojma *i.* bio dovoljan razlog da se obznanu »kraj etnografije« (koji posledično ugrožava i druge discipline oslonjene na terenska istraživanja).

Iako je u osnovi *i.* bilo koja osoba za koju, u skladu s dizajnom istraživanja i etnografskim kontekstom, verujemo da može da nam prenese relevantne informacije o proučavanoj pojavi, procesu, zajednici ili, najuopštenije, temi našeg istraživanja, polemike u kasnoj dvadesetovekovnoj metodološkoj literaturi posvećenoj istraživanjima društva i kulture usredsređene su na *i.* kao koautora, pa i autora rezultata istraživanja. Polemički naboj postmodernih antropoloških i drugih humanističkih polemika o prirodi, motivima, posledicama i kontekstu terenskih istraživanja bio je toliko jak da je nemali broj autora predložio eliminaciju tog pojma iz kurikulumu, jer je navodno nelegitiman, uvredljiv ili, naprosto, irelevantan. Razvoj kvalitativnih terenskih istraživanja potkraj XX veka, posebno u sociologiji i u onim antropološkim poddisciplinama koje nisu napustile tradicionalni ideal nauke o čoveku, nudi obilje teorija i modela o značenju i značaju *i.*, njihovom izboru i pouzdanosti, ulozi u istraživačkom procesu i tehnikama pomoću kojih istraživač personalne, neponovljive i neopisive aspekte odnosa sa *i.* može pokušati da preobrazu u pouzdano znanje.

➤ anketa ➤ anketar ➤ lična jednačina istraživača

M. Milenković